

Ovo je izuzetno vrijedna knjiga jer su u biografijama istaknuti predstavnici raznih slojeva. Šteta što autorica nije uspjela doći do podataka koji bi prikazali biografiju barem jedne seljačke obitelji. Vjerujemo da će u tome i u istraživanju novih biografija Austrijanaca i Nijemaca u Hrvatskoj u budućnosti donijeti nove rezultate, korisne hrvatskoj historiografiji. Dio ovih biografija je bio ranije objavljan na raznim mjestima, a kod priređivanja knjige autorica ih je znatno proširila i dopunila. Vjerujemo da će tekstovi objavljeni u ovoj knjizi inicirati buduće bavljenje sudbinama Austrijanaca i Nijemaca u Hrvatskoj, pogotovo među mlađim istraživačima.

HRVOJE PETRIĆ

Diego de CASTRO, *Memorie di un novantenne*, MGS Press, Trst 1999., 262 str.

Diego de Castro rođen je u Piranu 19. 8. 1907. Diplomirao je u Rimu 1929. godine. Već nakon dvije godine započeo je svoju sveučilišnu karijeru. Unutar svog interdisciplinarnog znanstvenog područja najviše se zadržao na statistici, demografiji i kriminologiji. Sudjelovao je u radu izdavačkih kuća (novina) od 1948. godine, a još i danas povremeno objavljuje u tršćanskom "Il Piccolo". Bio je diplomatski predstavnik Republike Italije pri Savezničkoj vojnoj upravi u zoni Slobodne Teritorije Trsta (1952.-1954.). U talijanskim političkim i znanstvenim krugovima smatra se jednim od najboljih (ako ne i najboljeg) poznavatelja tršćanskog pitanja.

Plod njegovog poznavanja tog problema je i monografija "La questione di Trieste" (Lint, Trst, 1981.), izdana 1981. godine, koju u Italiji nazivaju Svetim pismom tršćanskog pitanja. 2067 stranica dokumenata i njihove analize opravdavaju ovaj naziv. I upravo ta knjiga je Castra potakla na pisanje uspomena. Spoznao je da se to njegovo Sveto pismo koristi uglavnom kao leksikon, ljudi je uzimaju u ruke samo u slučaju kada ih zanimaju odgovori na neka pitanja u vezi s Trstom, dok ostalo pročitaju tek rijetki čitatelji. Tako su de Castrova sjećanja u biti vrlo skraćena inačica njegovog Tršćanskog pitanja.

Ali ni izdaleka samo to. U uspomenama je ostavio dosta osobnih doživljaja iza kulise političkih zbivanja, koje su u "La questione" ostale nezabilježene. Opisao je karakterne osobine gotovo svih političara koje je u svom radu upoznao. Od Hrvata ga se najviše dojmio Vladimir Velebit, za kojeg kaže, da niu saveznički pregovarači u poznavanju terena oko Trsta misu bili dorasli.

Spomenuta sjećanja su predstavljena kronološki, od djetinstva na dalje. Puna su mnoštva zanimljivih i smiješnih anegdota. Jezik kojim se služi je lagan i nije pretjerano znanstven, dapače dosta je jednostavan i razumljiv i slabijim poznavateljima talijanskog jezika. De Castrova "Sjećanja devedesetogodišnjaka" je knjiga manjeg formata (14 x 21,5 cm) i ima 262 stranice. Prvo izdanje je izašlo u svibnju 1999. u izdanju MGS Press iz Trsta. Autor je knjigu razdijelio na osam poglavlja.

U uvodu je počeo s prvim poglavljem u kojem je prikazao život na sjeverozapadu Istre u početku 20. stoljeća, u vremenu Austro-Ugarske. Prikazao je različite slavenske društvene slojeve, prevladavajuću religiju i narodne običaje, odnose sa Slavenima, školstvo i naravno irendentizam. Kod čitanja knjige ne smijemo zanemariti činjenicu, da je Piran bio jedno od najtalijanskijih mjesta u Istri. Kod obrade pojedinih tema nema razvlačenja i autor brzo prelazi na samu bit problema. Što bi novog dodao o vjeri u Piranu, kad su svi redom bili katolici? Pa ipak doznajemo, da su muški iz najviših društvenih slojeva, koji su ujedno bili i najveći irendentisti, svoje žene i djecu čekali pred crkvom i na taj način izražavali svoje neslaganje s politikom katoličke crkve. Ona je naime podupirala državu, kojoj su irendentisti željeli samo propast.

Drugo poglavlje obuhvaća vrijeme prvog svjetskog rata koje je autor proveo na obiteljskom imanju na Savudriji kamo su ga poslali u strahu pred pomanjkanjem hrane u mjestu. Budući da su na Savudrijskom rtu bili stacionirani topovi velikog kalibra za zaštitu Trsta i znatna vojna posada, mladiću željom znanja nije bilo teško naučiti njemački.

Razdoblje između svjetskih ratova predstavljeno je u trećem poglavju. U njemu autor podrobno obrađuje fenomen fašizma, koji u Italiji ima drukčije korjene nego u Istri, u kojoj se razvio iz irendentizma a protagonisti su mu bili iz viših društvenih slojeva. Kako je autor postao fašist? Kad se je na njegovoj školi doznalo, da se je profesor materinskog jezika upisao u fašističko gibanje cijeli Castrov razred ga je slijedio. Autor je zapisao: bez da bi bili toga svjesni postali smo "fascisti antemarcia". Mussolini je došao na vlast 1922. godine s takozvanim maršem istomišljenika na Rim. Dolaskom na vlast počela su masovna upisivanja u stranku, zato su oni koji su se upisali prije marša na Rim bili nekakvi prvoborci (antemarcia) i imali su određene prednosti. To je vrijedilo naravno za vrijeme fašizma, jer dolaskom jugoslavenskog komunizma su se te prednosti pretvorile u otežavajuće okolnosti, kao primjerice epuracijskih komisija ljeti 1947.

Četvrto poglavlje sadrži autorova sjećanja na drugi svjetski rat i razdoblje neposredno iza njega. Peto poglavlje se odnosi na razdoblje između 1947 i 1952. godine.

Najdalje slijedi šesto poglavlje (53 stranice) u kojem je predstavljeno razdoblje između lipnja 1952. i travnja 1954., kada je autor bio politički najaktivniji u rješavanju tršćanskog pitanja. Potanko su opisani talijansko-jugoslavenski politički kontakti u svibnju 1953. godine, Titov miting na Okroglici (6. rujna 1953.) i naročito njegove posljedice na talijanskoj strani te protusaveznički prosvjedi u studenom iste godine.

Nakon travnja 1954. autor se povlači iz aktivnog političkog života i odstupa s položaja diplomatskog predstavnika Republike Italije pri Savezničkoj vojnoj upravi. Kao izgovor navodi neslaganje s neučinkovitim sustavom upravljanja zone A Slobodnog teritorija Trsta (STT), u zapravo je tada uvidio da je sva zona B za Italiju sigurno izgubljena i nije više vidio smisla za djelovanje u politici, pa ju je tako i zapustio.

Zbog povratka u Torino sedmo je poglavlje, u kojem je razdoblje nakon travnja 1954. predstavljeno s veće distance. U spomenutom poglavju predstavljena

je druga faza Londonske konferencije (listopad 1954.) i talijansko-angloamerički odnosi u tom vremenu.

U posljednjem poglavlju je de Castro razmišljao o budućnosti Trsta. Bio je svjestan koliko gradu znači zaleđe. Koliko je ono šire, veća je gospodarska moć grada odnosno njegovih stanovnika. Tršćanska razdvojenost između Mediterana (domovina) i srednje Europe (gospodarske koristi) nije u tom poglavlju izražena prvi put. Zanimljivo je autorovo uvjerenje, da je bilo moguće u početku 1954. godine spasiti za Italiju Kopar Izolu i Piran s ponudom Jugoslaviji izlaza na more (koridor) kod Žavlja (Aquilina) kod Milja.

Knjigu zaključuje s obrazloženjem motiva koji su ga naveli na njeno pisanje i imenskim kazalom. Knjiga je u svakom slučaju preporučljiva jer je kao što je u uvodu spomenuto "čitljiva" i pristupačna široj čitalačkoj populaciji koju zanima ta problematika. Zanimljive su i brojne fotografije iz autorove osobne fotodokumentacije.

Ne smije se zanemariti činjenica da je gospodin Diego de Castro "un Italiano vero" i da je iz tog zornog kuta to djelo napisano. Kad bi si uz Castrova sjećanja stignuli pročitati još Beltramovo "Proljeće u Istri" upoznali bi skoro sve krajnosti pogleda na tršćansko pitanje. Sa stajališta povijesne struke je ova knjiga više nego dobrodošla. U njoj autor u različitim prilikama spominje svoju visoku starost sretan da je uopće doživio izdanje tog svojeg po njemu posljednjeg čina. Zaključio bih s prijedlogom da se knjiga prevede i na hrvatski jezik.

Ivica Pletikosić

Robert O. PAXTON, *Vichy France, Old Guard and New Order 1940-1944*, Columbia University Press, New York 2001., xlii., 415. str. + xix.

Američki povjesničar Robert Paxton u svojoj knjizi koja je prvi put objavljena 1972. godine opisuje djelovanje vichyjevske vlade u Francuskoj za vrijeme njemačke okupacije od 1940. do 1944. godine. Nakon završetka rata u Francuskoj se nerijetko pokušavalo prikazati vichyjevsku vladu i maršala Philippea Petainea kao najbolje moguće rješenje u okolnostima koje su nastale nakon francuskog poraza u ratu 1940. Željelo se pokazati da su Petain i njegova vlada dali sve od sebe kako bi zaštitili Francusku i njezino stanovništvo od strahota njemačke okupacije.

U svojoj knjizi Paxton dokazuje da takva interpretacija ratnih događaja u Francuskoj nije točna. Naprotiv, vlada u Vichyju se pokušavala izboriti za položaj ravnopravnog partnera Trećeg Reicha u okviru Hitlerovog "novog europskog poretka" a istovremeno je na unutarnjem planu pokrenula "Nacionalnu revoluciju" (*Revolution nationale*) koja je trebala preporoditi francusko društvo, koje je, po mišljenju Petainea i njegovih pristalica, bilo iskvareno i oslabljeno u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. "Nacionalna revolucija" nije ni u najmanjoj mjeri bila rezultat njemačkih zahtjeva, nego su je potaknuli sami Francuzi.